

**LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND**
Lantbrukarnas Riksförbund

Antagen av styrelsen 2002-06-18

Den Svenska Modellen

- Omtanke om människor, djur och natur

*Sveriges bönders värderingar och riktlinjer för en
hållbar livsmedelsproduktion*

Värderingar och riktlinjer för en hållbar livsmedelsproduktion

Vi, Sveriges bönder, eftersträvar en hållbar utveckling av livsmedelsproduktionen. Den ska tillgodose dagens behov av livsmedel utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Konsumenterna och samhället ska kunna känna trygghet och förtroende för Sveriges bönders produktion.

Den Svenska Modellen innebär högt ställda krav på livsmedelssäkerhet, etik och miljöhänsyn. Vårt arbete kännetecknas av öppenhet, dialog och helhetssyn. Vetenskap och beprövad erfarenhet utgör grunden för våra ställningstaganden. Risker och problem ska så långt som möjligt förebyggas och försiktighetsprincipen ska tillämpas.

De värderingar, ställningstaganden och riktlinjer för en hållbar livsmedelsproduktion som den svenska modellen beskriver innebär väsentlig nytta, inte bara för konsumenter och producenter, utan för hela samhället och dess framtida livskraft.

Arbetet för ett hållbar livsmedelsproduktion måste vi alla medverka i. För att klara detta är det nödvändigt att producenter, konsumenter och samhälle tar ett gemensamt kostnadsansvar för de åtgärder som måste genomföras.

Säkerhet

Vi ska erbjuda säkra livsmedel. Konsumenterna ska kunna lita på oss och känna sig trygga.

Etik

Vi anser att djur och natur kan nyttjas för mänskliga syften under ansvar. Vårt ansvar är att tillförsäkra en god djuromsorg. Vi har en moralisk skyldighet att behandla djuren ansvarsfullt och med respekt. Våra ambitioner och målsättningar med djurhållningen ska uttryckas och förverkligas med hänsyn till djurens behov. Djur ska respekteras som kännande varelser oavsett produktionsförmåga och egenskaper. Det finns ett samspel mellan människa och djur. Vi har ett ömsesidigt behov och nytta av varandra.

Miljöhänsyn

Vi ska upprätthålla odlingslandskapets och åkermarkens förmåga att producera livsmedel. Samtidigt ska den biologiska mångfalden i mark och vatten samt kulturvärdena värnas.

Säkerhet

Vi ska erbjuda säkra livsmedel. Konsumenterna ska kunna lita på oss och känna sig trygga.

Säker djurhållning

- Livsmedel och foder ska inte innehålla halter av oönskade ämnen som innebär risk för människors och djurs hälsa.
- Risken för att djur tillförs smitta och att smittan överförs från djur till människa via djurkontakt, livsmedel eller miljön ska minimeras.
- Användningen av läkemedel till djur ska vara restriktiv och kontrollerad.
- Åtgärder ska vidtas för att minska risken för resistenta bakterier och deras spridning från djur till människa via livsmedel och miljön.

Med oönskade ämnen menar vi förutom sjukdomsframkallande bakterier och läkemedelsrester även exempelvis mögelgifter, tungmetaller och skadliga organiska föreningar. Fodrets innehåll av oönskade ämnen kan påverka såväl djurens hälsa som livsmedlens säkerhet och ska vara föremål för kontroll.

Syftet är att hindra att exempelvis salmonellasmittade livsmedel når konsumenten. Detta uppnås genom förebyggande åtgärder, kontroll av alla djurslag och bekämpning i alla led i produktionskedjan. Provtagning ska ske på importerade djur, i fodertillverkningen, under uppfödningen, i slakterierna och styckningsanläggningarna. Anslutning till frivilliga kontrollprogram ska stimuleras. Hygienåtgärder på gården, som bl a berör rutiner vid gårdsbesök, ska även minska risken för att smitta med verotoxinproducerande E coli (VTEC) hos djur överförs till människor.

Användningen av läkemedel till djur ska vara restriktiv och bygga på diagnos. Till djurägaren delegerad behandling ska ske under veterinärt ansvar och under veterinär tillsyn. Den som utför den delegerade behandlingen ska ha kunskap för ändamålet. Karenstiderna ska följas för att minska risken för restsubstanser i livsmedlen. Vid val av läkemedel ska preparat med liten risk för resistens hos bakterier, parasiter m m väljas.

Säker växtodling

- Livsmedel och dricksvatten ska inte innehålla halter av bekämpningsmedel, som innebär risk för människors hälsa. Strävan är att livsmedel och dricksvatten ska vara fria från bekämpningsmedelsrester.
- Kväveförlusterna i jordbruket ska reduceras så att nitrathalterna i dricksvatten inte riskerar att påverka människors hälsa.
- Förekomst av skadliga naturliga ämnen som mögelgifter i livsmedel och foder ska nedbringas till ett minimum.
- Skadliga halter av tungmetaller och organiska miljögifter i livsmedel och foder ska inte förekomma.

Ett hållbart jordbruk baseras på förebyggande odlingsåtgärder och ett växtmaterial som minimerar behovet av bekämpningsmedel. Användningen av bekämpningsmedel ska vara behovsanpassad och restriktiv. Riskerna vid användning av bekämpningsmedel ska reduceras genom förbättrad hantering och ökad precision vid spridningen. Användningen av lätttrörliga bekämpningsmedel på jordar känsliga för läckage ska minska och på sikt upphöra helt. Råvatten som används till dricksvatten ska klara gällande gränsvärden för bekämpningsmedel som kommer från lantbruket. Bekämpningstekniker som ger hög risk för rests substanser i livsmedel ska inte tillämpas.

Växtodlingen måste fortsätta att förändras mot ökad precision och bättre hushållning med kväve så att läckaget inte förorenar grundvattnet med nitratkväve över definierade hälsogränsvärden. På platser där riskerna för utlakning av nitratkväve är stora, t ex på lätta jordar, måste extra hänsyn tas.

En säker torkning och lagring av spannmål eller annan säker konservering av foder är den viktigaste åtgärden för att minimera förekomsten av skadliga naturliga ämnen som t ex mögelgiftet mykotoxin.

Halten av tungmetaller i åkermark ska inte öka. Därför måste den låga tillförseln av kadmium till åkermark via mineralgödsel bibehållas och andra aktörer påverkas för att ytterligare minska nedfallet från luften. Innehållet av tungmetaller i fodermedel kan sänkas ytterligare. Även om tillförseln av kadmium kan begränsas finns problemet med upptaget av redan ackumulerade mängder i marken kvar. Växtförädling, odling och processteknik ska utvecklas för att minska upptag i gröda och halt i färdiga livsmedel.

Etik

Vi anser att djur och natur kan nyttjas för mänskliga syften under ansvar. Vårt ansvar är att tillförsäkra en god djuromsorg. Vi har en moralisk skyldighet att behandla djuren ansvarsfullt och med respekt. Våra ambitioner och målsättningar med djurhållningen ska uttryckas och förverkligas med hänsyn till djurens behov. Djur ska respekteras som kännande varelser oavsett produktionsförmåga och egenskaper. Det finns ett samspel mellan människa och djur. Vi har ett ömsesidigt behov och nytta av varandra.

Kunskap och värderingar ska styra utvecklingen

- Vårt sätt att handla ska prövas och vara försvarbart utifrån ovanstående värdegrund samt ha ett gott syfte.
- Kunskap om djurs grundläggande behov, fysiologiska och beteendemässiga, ska vara vägledande, när djurhållningen utformas. Djurmiljöer ska anpassas till djurens behov.
- Skötseln av djur ska kännetecknas av kunskap och engagemang. Hänsyn ska tas till det enskilda djurets behov
- Djuren ska få en god djurhälsovård och de ska skyddas mot smärta, lidande och negativ stress.
- Djuren ska få en god djuromsorg i samband med transport och avlivning.

Inhysningssystemen ska utformas med utgångspunkt från olika djurarters fysiologiska och beteendemässiga behov. Ny teknik och nya produktionssystem samt ny- och ombyggnation ska förprövas från djurhälso- och djurskyddssynpunkt. Förprovningen bör också utgå från ett smittskyddstänkande där hela djurhållningen prövas.

Det krävs hög kompetens och gott djuröga för att hålla friska och välmående djur. Kunskap och kompetens ska förstärkas genom anslutning till djurhälsoprogram och rådgivning. Djurägare som hamnar i trångmål, som innebär risk för djuromsorgen, ska erbjudas hjälp och stöd.

Målsättningen att skydda djur mot sjukdom är en av grundpelarna i den svenska djurskyddslagen. Därför är den förebyggande djurhälsovården för nötkreatur, får, svin och fjäderfä ett av de viktigaste instrumenten. Ökad sjuklighet eller dödlighet accepteras inte oavsett djurhållningsform. Genom högt ställda krav på importerade djur, kläckägg, sperma och embryon ska Sverige behålla sitt goda hälsoläge.

Personal som transporterar djur och hanterar djur på slakterier måste ha genomgått utbildning. Transportbilarna ska vara anpassade till de olika djurslagens krav. All verksamhet i samband med transport och slakt ska planeras och genomföras så att god djuromsorg upprätthålls.

Friska djur utan läkemedel

- En djurhållning som så långt som möjligt är oberoende av läkemedel ska eftersträvas för att undvika risken för läkemedelsresistenta bakterier och parasiter.
- Sjukdomar ska förebyggas genom effektiva smittskyddsåtgärder, avelsarbete, näringsriktigt foder, god djurmiljö och skötsel.
- Hormoner för att öka tillväxt och avkastning ska inte användas.
- Användningen av hormoner vid fruktsamhetsstörningar ska vara restriktiv och under veterinärt ansvar. Rutinmässig användning av hormoner för att påverka brunst, förlossning eller abort accepteras ej.

Löpande uppföljning av läkemedelsförbrukningen ska ske inom alla produktionsgrenar inklusive en kontinuerlig bevakning av resistensläget. En sådan resistensövervakning bör omfatta bakterier som framkallar sjukdomar hos djur, bakterier som kan överföra sjukdomar mellan djur och människa, samt olika former av parasiter.

Rådgivningen ska syfta till att förebygga sjukdomar och därmed minska behovet av läkemedel. Smittskyddsåtgärder ska tillämpas för att förhindra att djursjukdomar kommer in i besättningen exempelvis genom karantän, besöksrutiner m m. Omgångsuppfödning, sektionering, minimerad blandning av djur från olika besättningar och åtgärder för att minska stressbelastningen på djur minskar risken för sjukdomar. Forskning och utveckling av nya djurhållningssystem som medverkar till bättre djurhälsa ska stimuleras.

Fruktsamhetsproblem ska så långt som möjligt förebyggas genom avels- och miljöåtgärder.

Avel för friska djur

- Aveln ska inriktas på förbättring av produktionsegenskaper samt egenskaper som innebär ökad motståndskraft mot sjukdomar, sund konstitution och hög fruktsamhet.
- Avel som begränsar djurens möjlighet att bete sig naturligt får inte bedrivas.
- Den genetiska variationen hos husdjuren ska bevaras.

Avelsmål och avelsvärdering ska förutom goda produktionsegenskaper också prioritera motståndskraft mot sjukdomar, lätta förlossningar, ökad hållbarhet, benstyrka och hög fruktsamhet. Avel med gener som medför hälsoproblem, förlossningsproblem, beteendestörningar eller hög stresskänslighet får inte tillämpas.

Försiktighet och öppen information om genteknik

- Användning av genmodifierade organismer ska värderas utifrån en helhetssyn och tillföra påtaglig nytta för människor och deras hälsa samt för djur och miljö. Hänsyn ska tas till lantbrukets långsiktiga uthållighet.
- Gentekniken ska tillämpas med försiktighet och utgå från konsumenternas och producenternas etiska värderingar.
- Information om gentekniken och dess tillämpning ska vara öppen. Produkter som innehåller genmodifierade organismer ska märkas.

Gentekniken kan ge lantbruket många nya möjligheter. För att de ska tas tillvara är kravet att tekniken ska leda till ökad hållbarhet och minskade miljörisker. Före kommersiell odling ska en minskad miljöbelastning, t ex mindre användning av kemiska bekämpningsmedel eller energibesparing i industriledet, kunna visas. Lantbrukets beroende av bekämpningsmedel får inte öka.

Försiktighetsprincipen innebär hårda krav på försöksodlingar och att omfattningen av eventuella odlingar ökar långsamt. Önskad pollenspridning mellan grödor och till naturen ska förhindras. Ansvaret för miljöpåverkan behöver klarläggas före odling.

Märkning av GMO-produkter ger efterföljande led i livsmedelskedjan valfrihet. Det gäller lantbrukare som köper foder och utsäde, livsmedelsföretag som köper råvaror och konsumenter som köper livsmedel. All användning av tekniken ska redovisas öppet. Märkningen bör utformas i samråd med andra parter på livsmedelsmarknaden.

Miljöhänsyn

Vi ska upprätthålla odlingslandskapets och åkermarkens förmåga att producera livsmedel. Samtidigt ska den biologiska mångfalden i mark och vatten samt kulturvärdena värnas.

Bevara åkermarken och det svenska odlingslandskapet

- Det svenska odlingslandskapet med dess natur- och kulturvärden ska bevaras och utvecklas.
- Genom hållbara odlingssystem ska åkermarkens bördighet upprätthållas och utvecklas.

Ängs- och hagmarker ska bevaras i så stor utsträckning som möjligt. Även småbiotoper, kulturmiljöer och jordbrukets byggnader ska vårdas och utvecklas. Jordbruket kan emellertid inte ensam ta ansvar för ett så omfattande arbete. Att bevara det öppna och varierade odlingslandskapets unika natur- och kulturvärden kräver samhällets aktiva medverkan.

Åkermarken ska ha ett välbalanserat näringstillstånd och bra markstruktur. Växtföljder och brukningsmetoder som upprätthåller och förbättrar markens bördighet ska tillämpas.

Minskade risker med bekämpningsmedel

- Miljö- och hälsoriskerna vid användning av bekämpningsmedel inom lantbruket ska minimeras.
- Preparat eller verksamma substanser som varit förbjudna i Sverige på grund av deras miljö- eller hälsoegenskaper, men som kan komma att godkännas av EU, ska endast användas i Sverige om nya uppgifter framkommer som förändrar tidigare bedömningar.
- På lång sikt måste lantbruket kunna bedrivas utan ämnen och substanser som riskerar att negativt påverka åkermarkens produktionsförmåga och omgivande ekosystem inklusive vattenresurser och vattenmiljöer.

Både miljörisk- och hälsoriskindex för bekämpningsmedel har minskat under de senaste två decennierna. Hälsoriskerna avser i detta fall arbetsmiljöriskerna vid hantering och spridning av bekämpningsmedel. Dessa miljörisk- och hälsoriskindex ska kontinuerligt minska från dagens nivå. Det innebär att användningen och beroendet av bekämpningsmedel fortsättningsvis måste minska. Säkerheten vid hantering och spridning måste successivt öka. Med hänsyn till bekämpningsbehovet ska preparat med minsta miljö- och hälsorisk alltid väljas.

Växtföljder och brukningsmetoder som motverkar uppkomsten av parasit- och ogräsproblem ska utnyttjas. Växter ska ha goda resistensegenskaper och hög konkurrensförmåga. Forskning och utveckling ska inriktas mot att utveckla växtmaterial, odlingssystem och brukningstekniker som avsevärt minskar behovet av bekämpning.

Bekämpningsmedel ska inte tillföras åkerkosystemet i sådana koncentrationer att de, trots att de är biologiskt nedbrytbara, kan ackumuleras i miljön. Markens biologiska funktion ska inte försämrans vare sig på kort eller lång sikt och påverkan på omgivande biotoper ska minimeras.

Det är viktigt att Kemikalieinspektionens arbete med att fasa ut avvecklingsämnen fullföljs, men det är också viktigt att vi kan behålla nuvarande höga miljöskyddsnivå i Sverige.

Förbättra kretsloppet av växtnäring inom jordbruket

- Hushållningen med kväve och fosfor i jordbruket ska förbättras så att förlusterna till yt- och grundvatten och därmed övergödningen minskar.
- Ammoniakavgången från stallgödsel ska minimeras för att minska försurande och övergödande nedfall av kväve över mark och vatten.
- Hushållningen med både fosfor och kväve ska förbättras. Därmed reduceras förbrukningen av ändliga resurser som fosfor och fossilt bränsle för produktion av handelsgödsel.

Hushållning med växtnäring är en av grundpelarna i en hållbar växtodling. Grödans behov måste alltid styra gödslingen. Användning av ny teknik och ny kunskap samt tillgång till kvalificerad rådgivning är viktiga hjälpmedel för att lyckas med detta. Odling av fånggrödor för att ta upp frigjort kväve på hösten och vårplöjning, där det är möjligt, är lämpliga åtgärder.

Ammoniakavgången från djurstallar ska minska genom ett behovsanpassat proteininnehåll i fodret. Stallgödsel är en värdefull växtnäringsresurs på djurgårdar och förluster av ammoniakkväve från stallgödsel måste minimeras i alla led. Detta kan ske genom att lagra stallgödsel under täckning och att bruka ner stallgödseln snabbt efter spridning.

Genom att eftersträva balans mellan antalet djur på gården och grödans behov av växtnäring samt att välja rätt tidpunkter för spridning av stallgödsel minskar ackumulering av fosfor i jorden samt förluster av kväve och fosfor. Dessa åtgärder minskar behovet av kompletterande kväve- och fosforhandelsgödsel.

Säkert kretslopp av växtnäring mellan stad och land

- Ett hållbart jordbruk förutsätter på lång sikt att den stora mängd växtnäring som bortförs från gården via livsmedlen återförs till åkermarken.
- Vaxtnäring som återförs till åkermark får inte vara förorenad av metaller och andra miljöfarliga ämnen från samhället.
- Organiskt avfall från samhället ska vara säkert från smittskyddssynpunkt för att få återföras till åkermark.

Vid varje skörd förs kväve, fosfor, kalium och mikronäringsämnen bort från åkern. För att bibehålla åkermarkens bördighet måste växtnäringsämnen från livsmedel återföras. För att skapa förtroende hos bönder och konsumenter för samhällets organiska avfall behövs avloppssystem som är överblickbara och som inte blandar in oönskade ämnen i mat- och toalettrest. I första hand kan rötrest och komposter från anläggningar som tar emot källsorterat material användas. Jordbruket strävar efter, att tillsammans med andra aktörer, få till stånd en utveckling av kommunernas avloppssystem som gör det möjligt att acceptera slam från reningsverk som gödselmedel.

Inriktningen är att det ska vara balans mellan till- och bortförsel av tungmetaller på åkermark. Tillförseln av organiska miljögifter ska på sikt upphöra.

Allt organiskt avfall ska hanteras så att det inte finns risk för att smitta sprids till natur, djur eller människor.

Bra hantering av avfall

- Mängden plast, förpackningar och farligt avfall minimeras och hanteras miljöriktigt.
- Det ska inte förekomma någon deponering eller bränning av avfall på gårdarna. Endast organiskt avfall används på gårdarna.
- Mängden farliga ”molekylsopor” minimeras.

Allt fast eller flytande avfall samlas in för återanvändning, materialåtervinning eller energiutvinning via de system som byggs upp för olika avfallsslag. Farligt avfall som spillolja, oljefilter, bekämpningsmedelsrester, batterier, lösningsmedel, färgrester etc tas omhand på korrekt sätt.

Organiskt avfall, t ex stallgödsel, spannmålsavrens eller skadat foder kan komposteras eller spridas på åkermark. Icke förorenat träavfall, grenar och ris kan förbrännas på gården. Inget avfall ska deponeras på gårdarna. Ensilageplast skall lämnas för material- eller energiutvinning och ska inte eldas på gården. Skrot och taggtråd samlas ihop och lämnas för återvinning.

En stor del av avfallet sprids i små mängder som s k molekylopsor - t ex smörjfetter, hydrauloljor, färger och lösningsmedel. Insatsvarorna bör väljas så att användningen av miljöskadliga ämnen minimeras. Exempel på sådana produkter är vegetabiliska smörjmedel och miljögodkända färger. En stor del av molekylopsorna uppstår i förbränningsmotorn. Jordbruksnäringen ska vara delaktig i utvecklingen av renare förbränningsteknik för arbetsmaskiner. På längre sikt kan därmed utsläppen av partiklar och andra oönskade ämnen minskas.

Minskade utsläpp av klimatgaser

- Utsläppen av växthusgaser från jordbruket ska minska.
- Brukningsmetoder som kan öka kolsänkorna inom jordbruket ska utvecklas och prövas.

Jordbruket kan bidra till att minska utsläppen av växthusgaser på tre fronter, dels genom att jordbrukets egna utsläpp av koldioxid, lustgas och metan minskar, dels genom att utnyttja de kolsänkor som finns inom jordbruket, dels genom att producera bioenergi för att minska både samhällets och den egna användningen av fossila bränslen. Inriktningen är att minska påverkan på växthuseffekten i linje med det nationella miljö kvalitetsmålet. Lustgasutsläppen från åkermark och från tillverkning av mineralgödselkväve kommer successivt att reduceras i takt med att hushållningen med kväve förbättras. Koldioxidutsläppen från arbetsmaskiner kommer också att minska i takt med att jordbearbetningstekniken effektiviseras. Däremot finns det inga förutsättningar att minska metangasutsläppen inom jordbruket om nuvarande mjölk- och nötköttsproduktion ska kunna bibehållas.

Möjligheterna att utnyttja kolsänkor inom jordbruket, d v s att bygga upp mullhalten i åkermarken ska utvecklas och prövas.